

Vorosjilovgrad

SERHIJ ZJADAN

Vorosjilovgrad

Översättning David Szybek

ERSATZ

Första delen

© Serhij Zjadan 2010

The original Ukrainian edition was first published by Folio, Kharkiv in 2010

© Suhrkamp Verlag Berlin 2012

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin

© Ersatz, Stockholm 2023

Originalalets titel Ворошиловград

Översättning från ukrainska David Szybek

Redaktör Ola Wallin

Korrekturläsare Wera Minth

Omslag Håkan Liljemärker

Grafisk form & sättning Ola Wallin

Tryck Scandbook, Falun 2023

ISBN 978-91-88913-80-7

This book has been published with the support of the Translate Ukraine Translation Program

**UKRAINIAN
//IIIBOOK
INSTITUTE**

www.ersatz.se

Av Serhij Zjadan har tidigare utgivits:

Internatet (2023)

I.

Telefoner är till för att meddela otrevliga saker. Telefonröster låter kalla och officiella, och med en officiell röst är det lättare att berätta dåliga nyheter. Jag vet vad jag talar om. Jag har brottats med telefonerna i hela mitt liv, utan vidare framgång; telefonister över hela världen fortsätter att avlyssna samtal och anteckna viktiga ord och uttryck, och på hotellrummen ligger psalmböcker och telefonkataloger – nödvändiga hjälpmedel för att inte förlora tron.

Jag sov alltid påklädd, i jeans och en urtvättad t-shirt. När jag vaknade brukade jag gå av och an i rummet bland tomma läskflaskor, glas, ölburkar och askfat, såskladdiga tallrikar och kringlängda skor. Jag mosade ilsket äpplen, pistaschnötter och feta kackerlackslika dadlar med mina bara fötter. Man lär sig inta en försiktig attityd till saker när man hyr i andra hand och bor bland någon annans möbler. Jag hade fullt av gammal bråte hemma, som en torgnasa-re. Under soffan låg grammofonskivor och hockeypuckar, kvarlämnade kvinnokläder och stora upphittade vägskyltar av metall. Inget kunde jag slänga, för jag visste inte vad som var mitt och inte mitt. Men telefonen hade stått där på golvet ända sedan första dagen, sedan ögonblicket då jag flyttade in, och väckt hat med sitt läte och med sin tystnad. Jag satte en stor papplåda över den när jag skulle sova. På morgonen bar jag ut lådan på balkongen, medan helvetesmaskinen stod kvar mitt på golvet och med sitt envisa oljud meddelade när någon ville mig något.

Nu ringde någon igen. Fem på morgonen en torsdag. Jag

kravlade mig ur sängen, lyfte av papplådan och gick ut på balkongen med telefonen. Det var tomt och tyst nere på gården. En väktare kom ut på sin morgonrökpaus genom bankens sidodörr. När någon ringer fem på morgonen är det aldrig ett gott tecken. Jag lyfte luren och höll tillbaka min irritation. Det var så det hela började.

»Herman!« Jag kände igen Kotjas röst, sönderrökt, som om han hade ett par gamla sprängda högtalare till lungor. »Är du vaken, Herman?« Högtalarna knastrade och spotade fram konsonanterna. Fem på morgonen en torsdag. »Herman! Hallå!«

»Hallå«, sa jag.

Kotja vred upp basfrekvenserna. »Hallå, Herman!«

»Klockan är fem på morgonen, Kotja. Vad vill du?«

Kotja växlade över i ett förtroligt vinande. »Jag skulle aldrig väcka dig om det inte var något. Oj oj, vilken soppa. Jag har inte sovit på hela natten. Din bror ringde i går.«

»Okej?«

Kotjas andetag hängde oroligt i luften i andra änden.

»Han har stuckit, Herman.«

»Vart då?« Det var svårt att vänja sig vid hur hans röst hela tiden försvann och kom tillbaka.

Kotja slogs på igen. »Långt bort.« När han påbörjade en ny mening brusade och knastrade det i rösten. »Berlin eller Amsterdam eller något, jag fattade inte riktigt.«

»Kanske Amsterdam via Berlin?«

»Kanske, Herman, kanske«, rosslade Kotja.

»När kommer han tillbaka?« Jag kände mig lugnare. Det är inget speciellt, tänkte jag, han berättar bara familjenyheter.

Det brusade till i luren igen. »Aldrig, verkar det som.«

»När, sa du?«

»Aldrig, Herman. Han har stuckit härifrån för alltid. Han ringde i går och bad mig hälsa det.«

»För alltid? Har det hänt något?«

Kotja gled över i falsett. »Nädå, det är ingen fara. Men han har lämnat mig ensam med alltihop, förstår du. Jag är gammal, Herman, jag fixar det inte själv.«

Jag begrep inte. »Lämnat dig ensam? Vad sa han?«

»Han sa att han är i Amsterdam. Han bad mig ringa dig. Han sa att han inte kommer tillbaka.«

»Men macken då?«

»Den får jag ta hand om, verkar det som.« Kotja vred upp förtroligheten igen och fortsatte rossla hest: »Men jag klarar inte av det. Jag har sömnproblem. Du ser ju själv, jag är vaken fast hon är fem på morgonen.«

»Var det länge sedan han reste?« avbröt jag.

»En vecka«, sa Kotja. »Jag trodde du visste. Oj oj oj, vilken soppa.«

»Varför sa han inget till mig?«

»Jag vet inte. Han sa inget till någon, han bara drog. Han ville kanske inte att någon skulle veta.«

»Veta vad?«

»Att han drog«, förtydligade Kotja.

»Är det någon som vill åt honom?«

Kotja lät undanglidande. »Jag vet inte.«

»Vad är det som har hänt, Kotja?«

»Du känner ju mig«, väste Kotja. »Jag la mig aldrig i hans business. Han sa inget, han bara drog. Jag fixar det inte själv. Kan du inte komma hit och ordna upp saker och ting?«

»Vad är det jag ska ordna upp?«

»Ja ... jag vet inte. Han kanske har sagt något till dig.«

»Jag har inte träffat honom på ett halvår.«

»Ja ... jag vet inte«, sa Kotja. »Kan du inte komma hit, schysta. Jag klarar inte av det här själv, det går inte.«

Jag blev otålig. »Kotja, sluta mumla och säg bara vad det är som har hänt.«

»Nämen det är ingen fara«, hostade Kotja. »Det är lugna puckar. Okej, nu har jag berättat, gör som du vill. Jag måste gå, jag har kunder som väntar. Vi säger så!« Han lade på.

Jaså han har kunder, tänkte jag. Klockan fem på morgonen.

+

Vi hyrde två rum i en gammal kollektivvåning i centrum, vid en lugn gård där det växte lindar. Ljosja hade genomgångsrummet närmast korridoren, och jag hade rummet längst in, där man kunde gå ut på balkongen. Resten av rummen i våningen var låsta, och ingen visste vad som fanns bakom dörrarna. Vi hyrde av en vresig gammal pensionär, en före detta värdetransportör som hette Fjodor Michajlovitj, så jag kallade honom Dostojevskij. På nittio-talet hade han och hans fru bestämt sig för att utvandera, och Fjodor Michajlovitj hade ansökt om pass. Men när han fick det ändrade han sig och kom fram till att det var nu han skulle börja ett nytt liv. Så frun utvandrade ensam, och han blev kvar i Charkiv »för att hålla ett öga på lägenheten«. När Fjodor Michajlovitj kände frihetens friska fläkt hyrde han ut sina rum till oss och höll själv till på annat håll. Köket, korridorerna, till och med badrummet i den halvt förfallna våningen var fullproppade med förkrigsmöbler,

gamla slitna böcker och travar med veckotidningen Ogonjok. På bord och stolar, till och med på golvet, drällde det av tallrikar och skålar och färggranna trasor som låg Fjodor Michajlovitj varmt om hjärtat och därför inte fick slängas. Så vi slängde inget och kompletterade hans bråte med vår egen. I köket var skåp, hyllor och lådor fulla med mörka flaskor och glasburkar där det blänkete solrosolja och honung, vinäger och rödvin som vi brukade släcka fimpar i. På bordet rullade det runt valnötter och kopparmynt, ölkapsyler och uniformsknappar, och i ljuskronan hängde Fjodor Michajlovitjs gamla slipsar. Vi hade överseende med vår hyresvärd och hans sjörövarskatter, porslins-Leninar, tunga nysilvergafflar och dammiga gardiner som här och där släppte igenom smörgula solstrålar som lyste upp det yrande dammet. Om kvällarna satt vi i köket och läste vad Fjodor Michajlovitj hade antecknat på väggarna – telefonnummer, adresser, busslinjekartor ritade med blyerts direkt på tapeterna. Vi tittade på urklipp ur faktakalendrar och foton av för oss okända släktingar som han hade nålat fast på väggen. Släktingarna såg stränga och högtidliga ut, till skillnad från Fjodor Michajlovitj själv, som då och då tittade in i sitt varma bo, i knarrande sandaler och spröttig gubbkeps, samlade ihop våra tomflaskor, fick sin månadshyra och försvann ut bland lindarna nere på gården. Det var maj, det varma vädret höll i sig, gräset på gården växte sig längre och längre. På nätterna kom det ibland ängsliga par utifrån gatan och låg med varandra på bänken, som var klädd med gamla mattor. Framåt morgonen kom väktarna från banken ibland och satte sig på bänken och rullade jointar långa som majgryningar. Om dagarna sprang gatuhundarna in, luktade på spåren av kär-

lek och sprang bekymrat ut på stadens huvudgator igen. Nu höll solen just på att gå upp över vårt hus.

+

När jag kom ut i köket strök Ljosja redan omkring vid kylskåpet i sin kostym – mörk kavaj, grå slips och stretchbyxor som hängde löst som en flagga i stiltje. Jag öppnade kylan och inspekterade de tomma hyllorna.

»Morrn«, sa jag och slog mig ner på en stol. Ljosja satte sig mittemot mig med en sur min, utan att släppa mjölkpaketet han höll i. »Du, vi åker och hälsar på hos brorsan.«

»Varför det?«

»Inget särskilt. Jag vill kolla läget, bara.«

»Har han problem?«

»Näddå, det är ingen fara med honom. Han är i Amsterdam.«

»Ska vi till Amsterdam?«

»Nej, vi ska hem till honom. I helgen?«

»Nja...«, sa Ljosja. »Jag hade tänkt serva bilen då.«

»Brorsan har ju verkstad. Kom så åker vi.«

»Nja...«, sa Ljosja. »Du kan väl ringa honom i stället.«

Han drack upp och sa: »Kom nu, vi är sena.«

+

Jag ringde min bror flera gånger under dagen och lyssnade till de långa signalerna i luren. Han svarade inte. På eftermiddagen ringde jag Kotja. Inget svar där heller. Konstigt, tänkte jag. Brorsan kanske bara inte vill prata i mobil i utlandet, men Kotja borde väl vara på jobbet. Jag ringde igen,

återigen utan resultat. På kvällen ringde jag mina föräldrar. Mamma svarade. »Hej«, sa jag. »Har brorsan ringt?« »Nej«, sa hon. »Vad är det?« »Inget särskilt«, svarade jag och bytte ämne.

+

Nästa morgon på kontoret gick jag fram till Ljosja.

»Ska vi åka då?« sa jag.

»Äh«, gnällde han. »Bilen är gammal, tänk om den går sönder på vägen.«

Jag pressade på. »Kom igen. Brorsan helrenoverade ju bilen åt dig. Hjälp mig nu. Ska jag behöva krångla med tåg?«

»Nja... Men jobbet då?«

»Sluta löjla dig, det är lördag i morgon.«

»Nja...«, sa Ljosja igen. »Jag måste prata med Borja. Om han inte hittar på något jobb åt oss så...«

»Kom med här«, sa jag och drog iväg honom till kontorsrummet intill.

Borja och Ljosja var kusiner. Vi hade läst historia på universitetet tillsammans alla tre. De var rätt olika. Borja såg mondän ut, han var smal och välklippt, hade kontaktlinser, och jag tror att han brukade gå och få manikyr. Ljosja var kort och bred och sävlig. Han gick i billig kostym, klippte sig sällan och gick i metallbågade glasögon eftersom han var för snål för att köpa kontaktlinser. Borja såg fräschast ut, och Ljosja rejälast. Borja var ett halvår äldre och kände ansvar för sin kusin som för en lillebror. Han kom från en fin familj, pappan hade varit aktiv i kommunisternas ungdomsförbund och sedan gjort karriär i något parti, varit ordförande för länsförvaltningen och suttit i opposition.

Sedan några år hade han en tjänst nära guvernören. Ljosja kom från en enklare bakgrund. Hans mamma var lärarinnan och hans pappa hade ströjobbat i Ryssland ända sedan 80-talet. De bodde i en småstad utanför Charkiv. Så Ljosja var den fattiga kusinen och hade fått för sig att alla gillade honom för det. Efter examen hade Borja genast börjat i pappans business, medan jag och Ljosja försökte hanka oss fram på egen hand. Vi jobbade på reklambyrå, på en gratis annonstidning och i pressekretariatet för Nationalistkongressen. Vi öppnade till och med en vadslagningsbutik, som fick slå igen efter en dryg månad. Till slut blev Borja orolig för oss och erbjöd oss att jobba hos honom på förvaltningen. Hans pappa hade gett honom ansvar för några ungdomsorganisationer som det slussades olika bidrag genom och där det tvättades blygsamma, men regelbundna penningsummor. Så nu jobbade vi tillsammans sedan några år. Det var ett underligt och oförutsägbart jobb. Vi redigerade tal, ledde seminarier för unga ledare, höll utbildningar för valobservatörer och satte ihop partiprogram åt olika partier. Vi högg ved på Borjas pappas sommarställe, satt i pratprogram på teve och talade oss varma för demokratin, och tvättade, tvättade, tvättade pengarna som passerade vår bokföring. På mitt visitkort stod det »oberoende expert«. Efter ett år kunde jag köpa en fräsig dator och Ljosja en skruttig Volkswagen. Jag och Ljosja delade lägenhet. Borja kom ofta och hälsade på, slog sig ner på golvet i mitt rum och ringde efter horor, som man gör i företagsvärlden. Ljosja gillade inte sin kusin. Inte mig heller, tror jag. Men vi hade bött vägg i vägg i flera år, så vår relation präglades av jämlikhet, för att inte säga förtroende. Jag lånade hela tiden kläder av honom och han lånade hela tiden pengar av

mig. Skillnaden var att jag alltid lämnade tillbaka kläderna. De senaste månaderna hade kusinerna haft något för sig, någon ny familjebizness som jag inte blandade mig i, för det var partipengar och ingen visste hur det kunde sluta. Jag höll mina besparingar borta från dem – en bunt dollar som jag förvarade i bokhyllan, inuti en Hegelvolym. I stort sett litade jag på dem, men jag begrep att det var hög tid att se mig om efter ett vettigt jobb.

+

Borja satt på sitt rum och jobbade med papper. Framför honom på skrivbordet låg mappar med resultat från opinionsundersökningar. När han såg oss öppnade han länsförvaltningens webbplats på skärmen.

»Jaha, är det ni«, sa han sturskt, som anstår en chef. »Hur går det?«

Jag började. »Vi vill åka och hälsa på min bror. Du känner ju honom.«

»Ja«, sa Borja och började inspektera sina naglar.

»Har vi något på gång i morgon?«

Borja funderade, betraktade sina naglar igen och stoppade undan handen bakom ryggen.

»Det är lördag i morgon«, svarade han.

»Då åker vi«, sa jag till Ljosja och började gå mot dörren.

»Vänta«, sa Borja. Jag hejdade mig. »Jag följer med.«

»Gör du?« sa jag tveksamt.

Jag hade ingen lust att ha med honom. Ljosja verkade också stressad.

»Ja«, sa Borja. »Vi åker alla tre. Det är väl lugnt?«

Ljosja såg sur ut och sa inget.

»Varför vill du med?« frågade jag.

»Ingen särskild anledning«, sa Borja. »Jag ska inte vara i vägen.«

Det stressade nog Ljosja att behöva ha med sig kusinen, som alltid höll honom under uppsikt och aldrig ville släppa honom ifrån sig ens för ett ögonblick.

Jag försökte slingra mig ur. »Vi åker tidigt. Fem på morgonen, typ.«

»Fem på morgonen?« frågade Ljosja.

»Fem på morgonen!« ropade Borja.

»Fem på morgonen«, upprepade jag och gick mot dörren.

Det här får de reda ut själva, tänkte jag.

+

Senare på dagen ringde jag Kotja igen. Inget svar. Han kanske är död, tänkte jag. Jag tänkte det förhoppningsfullt.

+

På kvällen satt jag och Ljosja i köket. »Hör du«, sa han plötsligt. »Ska vi inte skita i att åka. Vi kan väl ringa en gång till?« »Det är bara för en dag«, sa jag strängt. »Vi är hemma på söndag. Lugna ner dig.« »Lugna ner dig själv«, svarade Ljosja. »Okej«, sa jag.

Fast det var inte okej. Jag var 33 år. Det var ett bra tag sedan jag hade flyttat hemifrån, jag träffade sällan mamma och pappa. Jag hade en rätt bra relation med min bror. Jag hade en utbildning som ingen frågade efter. Jag hade så det räckte till det jag var van vid, och det var för sent att skaffa

nya vanor. Jag var nöjd med allt, och det jag inte var nöjd med klarade jag mig utan. En vecka tidigare hade min bror försvunnit utan förvarning. Livet lekte verkligen.

+

Parkeringsplatsen var tom, och vi såg ganska skumma ut där vi stod och väntade. Borja dröjde. Jag tyckte att vi skulle åka, men Ljosja var motsträvig. Han gick bort till affären då och då och köpte automatkaffe. Han hade hunnit bli tjenis med väktarna, de bodde här vid den väldiga lysande stormarknaden. Skyltfönstren sken gula i morgonluften, och stormarknaden liknade en grundstött lyxkryssare. Av och till sprang hundfloccar över parkeringen, luktade skeptiskt på den våta asfalten och lyfte huvudena mot morgonsolen. Ljosja lutade sig tillbaka i förarsätet, kedjerökte och grep då och då nervöst efter luren för att ringa sin kusin. De hade ringt varandra rätt ofta på sista tiden, pratat nervöst och ständigt grälat, som om de inte litade på varandra. Ljosja sprang och hämtade mer kaffe. När han kom tillbaka spillde han ner sin kostym och torkade omsorgsfullt bort fläckarna med våtservetter medan han förbannade sin senfärdige kusin. Så här var det jämt med Ljosja. Han svettades på sommaren och frös på vintern, han kände sig obekvämt bakom ratten och otrygg i kostym. Borja gjorde honom alltid stressad, och nu hade han dragit in honom i en tveaktig historia. Jag hade avrätt honom från att sylta in sig, men Ljosja hade inte lyssnat på det örat. Han blev som förhäxad av möjligheten att tjäna lätta pengar. Jag kunde bara betrakta hans fiffelförsök med överseende och trösta mig med att jag i alla fall hade hållit mig borta från deras sus-

pekta intriger. Jag gick också och hämtade kaffe, pratade med väktarna och gav hundarna chips. Det var hög tid att åka, men Ljosja kunde inte åka utan sin kusin.

+

Borja kom springande runt hörnet och såg sig jäktat omkring medan han schasade bort hundar. Ljosja tutade, Borja fick syn på oss och sprang mot bilen. Hundarna sprang efter med de skabbiga svansarna mellan benen. Borja öppnade dörren och hoppade in i baksätet. Han hade på sig sin kostym och en ganska skrynklig grön skjorta.

»För helvete!« sa Ljosja.

»Inte ett jävla ord från dig!« sa Borja.

Sedan hälsade han på mig också, och så plockade han fram några cd-skivor ur kavajfickan.

»Vad har du där?« sa jag.

»Jag har bränt lite musik så att vi har något att lyssna på«, sa Borja.

»Jag har mp3-spelare«, sa jag.

»Jag och Ljosja kan lyssna på dem.«

Ljosja gjorde en grimas.

Jag skrattade. »Bestämmer din kusin musiken åt dig, Ljosja?«

»Han bestämmer väl inget«, sa Ljosja surt.

»Vad är det för musik då?« undrade jag.

»Charlie Parker.«

»Bara?«

»Ja. Tio skivor Charlie Parker. Jag hittade inget annat vettigt«, sa Borja.

»Jävla tönt«, sa Ljosja, och så åkte vi.

+

Folkan skakade och studsade av musiken, som om den var en plåtburk och någon slog på den med en träpåk. Borja lossade på slipsen och bligade spánt ut över höghusområdena. Vi passerade traktorfabriken och basaren, och till slut körde vi förbi ringleden. När vi var ute ur staden tog vi av mot sydöst. På en kontrollplats stod trafikpoliser. En av dem tittade slött åt vårt håll, men när han inte såg något spännande vände han sig mot de andra igen. Jag försökte se oss genom hans ögon. Svart begagnad Volkswagen, kostymer vi köpt på rea, fjolårets skor, klockor vi fått till rabatterat pris, tändare vi fått i julklapp på jobbet, solglasögon från stormarknaden. Rejäla, billiga grejer, inte för slitna, inte för flashiga, inget överflödigt, inget märkvärdigt. Orka bötfälla.

+

Vägen kantades av gröna kullar, det blåste en varm majvind, fåglarna flög från åker till åker och dök genom luftströmmarna i skrånande flockar. Framför oss vid horisonten blänkte vita höghus, och ovanför dem glödde solen röd som en upphettad basketboll.

»Vi måste tanka«, sa Ljosja.

»Det kommer en mack snart«, sa jag.

»Jag är törstig«, hördes det från Borja i baksätet.

»Ta lite glykol«, sa Ljosja.

På macken gick jag och Borja till butiken och köpte kaffe medan Ljosja tankade, och så gick vi ut, där det stod några plastbord. På andra sidan nätstängslet tog ett majsält vid. Den sprakande majgrönskan klubbade fast i ögonen och